

PRIVACY ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ КОНЦЕПТ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню поняттєвих, образних і асоціативно-вербальних ознак концепту PRIVACY, що виявляються при аналізі об'єктивності культурного концепту у художніх текстах британської літератури XVIII століття. Використовується інтегрований підхід до вивчення концепту, що ґрунтується на дефініційному, семасіологічному концептуальному та квантитативному аналізах.

Ключові слова: лінгвокультурний концепт, зміст концепту, поняттєва, образна і асоціативно-вербальна ознака.

Актуальність нашого дослідження визначається відповідністю когнітивній і антропоцентричній парадигмі сучасних лінгвістичних досліджень. У статті розглядається структура лінгвокультурного концепту, вираженому у художньому тексті, як одиниці когнітивної системи автора твору, і, таким чином, вноситься доробок у вирішення одного з основних питань когнітивних наук: як відбувається концептуалізація довколишнього світу у свідомості індивіда, і як певне ментальне утворення об'єктивується у художньому творі. Актуальність також визначається зверненням до концепту PRIVACY, який відіграє важливу роль у суспільній й індивідуальній свідомості представників англосаксонської культури. Цей концепт вже потрапляв у поле зацікавлення низки дослідників (О.Г. Прохвачева, А.З. Хусаєнова, В.І. Карасик), але ми сподіваємось, що наш опис концепту, який базується на поєднанні семасіологічного підходу та статистичних прийомів аналізу вербалізації концепту у тексті, розкриє нові грані цього культурного концепту.

Предметом дослідження є дефініції слова ргіvасу в тлумачних словниках англійської мови та шляхи вербалізації концепту у англомовних художніх творах XVIII століття. *Мета* нашого дослідження полягає у виявленні поняттєвої, образної й асоціативно-вербальної ознак культурного концепту PRIVACY. Перед нами стоять наступні *завдання*: визначити поняттєву основу концепту, що виявляється при аналізі словникових дефініцій; проаналізувати образи, що постають при реалізації концепту у тексті; за допомогою статистичних розрахунків частотних характеристик вживань слів, що є вербалізаторами концепту,

запропонувати об'єктивні дані актуалізації концепту в тексті.

Концепт є дискретною ментальною одиницею, а способом його об'єктивності найчастіше постає слово. Більшість концептів складно структуровані. Як зазначає Н.А. Красавський: «архітектоніка концепту як носія смислу може варіювати (за аналогією з мовним значенням) залежно від ситуації його занурення в конкретний текст, конкретну ситуацію спілкування» [3, 44]. Використання концепту в різних культурно обумовлених текстах дає підстави говорити про його варіативність, а точніше про певну нестабільність асоціативної частини цього поняття. Тому висуваємо гіпотезу, що концепт PRIVACY у різних художніх текстах буде розрізнятися своїми образними та асоціативно-вербальними ознаками, з одного боку, але сподіваємось віднайти спільні характеристики, що притаманні сприйняттю й розумінню цього концепту в заданий часовий період, з іншого боку.

PRIVACY як лінгвокультурний концепт співвідноситься як з мисленневими процесами у свідомості письменника, так і зі світом культури, і знаходить свої проєкції в мові художнього твору. Перш за все, концепт є явищем когнітивного ґатунку. У межах когнітології мова розглядається в ролі когнітивного механізму, що дає можливість вивчати явища, які відбуваються у свідомості людини при відображенні і осмисленні довколишнього світу. Концептуальні системи, що утворюються у свідомості і відображають дійсність, формують картину світу, яка має спільні ознаки для носіїв однієї культури [1, 23]. Спільною рисою приватності для всіх представників англосаксонської культури, з точки зору психології, є забезпечення внутрішнього балансу і усвідомлення власної індивідуальності. Приватність відіграє вирішальну роль в самореалізації особистості і регулюванні її відношень з довколишнім світом. Розглядаються чотири стадії приватності: 1) стан цілковитої самотності (solitude); 2) інтимність (intimacy), що припускає перебування людини в складі малої групи; 3) анонімність (anonymity), що асоціюється з ситуацією «людина в натовпі»; 4) скритність (reserve), що утворює бар'єр небажаному втручання [4, 27].

Звернімось тепер до англомовних тлумачних словників, словників синонімів та комбінаторних

словників (загальна кількість опрацьованих лексикографічних джерел 17) для визначення поняттєвої складової концепту PRIVACY. Аналіз тлумачень дозволив виокремити 8 значень, що є спільними у словникових статтях. З-поміж них чотири характеризуються найбільшою частотою повторюваності у дефініціях, отже, становлять поняттєве ядро концепту PRIVACY. Розглянемо всі поняттєві ознаки концепту:

1. the state of being away from public attention (стан перебування поза уваги громадськості) – 10 випадків визначення у словниках;
2. the state of being alone, seclusion (стан перебування на однині / усамітнення) – 8 випадків визначення у словниках;
3. secrecy (таємничість / секретність) – 5 випадків визначення у словниках;
4. freedom from unauthorized intrusion one's right to privacy (свобода від втручання) – 5 випадків визначення у словниках;
5. a place of seclusion (місце усамітнення / приватне помешкання) – 3 випадки визначення у словниках;
6. intimacy (інтимність) – 2 випадки визначення у словниках;
7. the state of being concealed (стан прихованості) – 2 випадки визначення у словниках;
8. a private or personal matter (приватна / особиста справа) – 2 випадки визначення у словниках.

Аналіз синонімів теж підтвердив переважання значення усамітнення, секретності, приховування: по п'ять пропозицій синонімів secrecy, isolation; по чотири – seclusion, concealment;

три пропозиції синоніму solitude; по два синоніми – retreat, separation, retirement, sequestration, separateness; та одиничні пропозиції синонімів aloofness, disapproving loneliness, secrets and secretiveness, privateness, hiddenness, covertness, bosom, confidentiality, hiding.

Для дослідження образної та асоціативно-вербальної складових концепту PRIVACY проаналізуємо його лексикалізацію у текстовому континумі. Як засвідчує вибірка, об'єктивація концепту лексевою privacy відбулася лише в одному творі, здебільшого фіксуємо іменники-синоніми до слова-імені концепту, а також прикметник private.

Згідно таблиці 1, найчастотнішою лексевою для об'єктивації досліджуваного концепту є прикметник private (96 випадків вживання), а також іменники solitude (53), separation (28), secrecy (25), retreat (20), найменш вживаними виявились loneliness та seclusion (по п'ять вживань) і ім'я концепту privacy (3 вживань). Актуалізація концепту PRIVACY у шести авторів теж відрізняється за кількісними показниками й різноманітністю вербалізаторів: найбільш репрезентованим концепт виявився у творах Е. Редкліф і Г. Філдінга (128 і 66 лексем на позначення концепту відповідно); найменш актуальним концепт постає у текстах Д. Дефо (12 репрезентацій) й О. Голдсмита (14 репрезентацій). Найширший спектр лексем спостерігаємо у Е. Редкліф і Г. Філдінга, які відповідно кожен використали 10 і 7 різних слів для вираження концепту. Процес об'єктивації культурного концепту PRIVACY, що включає процеси передачі культурних й оцінних смислів, зумовлюється закладеною в його основі

Таблиця 1

Лексикалізація концепту PRIVACY в художніх творах

Лексеми	Ann Radcliffe «The Mysteries of Udolpho»	Daniel Defoe «Robinson Crusoe»	Jonathan Swift «Gulliver's Travels»	Henry Fielding «Tom Jones»	Oliver Goldsmith «The Vicar of Wakefield»	Laurence Sterne «The Life and Opinion of Tristram Shandy»	Всього
Privacy	3	-	-	-	-	-	3
Solitude	37	1	1	7	7	-	53
Seclusion	5	-	-	-	-	-	5
Separation	20	-	-	6	2	-	28
Retreat	10	6	-	4	-	-	20
Secrecy	13	1	-	9	-	2	25
Concealment	6	-	-	4	-	-	10
Retirement	7	-	1	5	-	-	13
Loneliness	5	-	-	-	-	-	5
Private	22	4	19	31	5	15	96
Всього	128	12	21	66	14	17	258

можливістю виявлення притаманного предметним значенням лексем потенціалу універсальності, який репрезентований у різних творах різними лексичними засобами, і виявленням адекватних для англосаксонської культури способів репрезентації культурно специфічних значень, що виступають маркерами ознак концепту.

Завдяки об'єктивності концепту словами його структура піддається вивченню. Вивчення структури концепту проведемо шляхом аналізу функціонування актуалізуючих концепт слів у різних контекстах. Виявивши образи, що постають за концептом у тканині твору, зможемо порівняти поняттєву основу концепту, закладену в словникових дефініціях, і важливих для тогочасного суспільства й авторів образне наповнення концепту PRIVACY. Відразу зазначимо, що майже всі образи розкривають смислову структуру концепту, проте декілька з них не брались нами до уваги, адже стосувались іншої семіми синоніму.

Найбільшою кількістю смислів характеризується прикметник *private*:

таємний — 19 (випадків вживання)

“When they had reached the top of the great stair-case, Emily recollected, that she might be seen by the Count, and, to avoid the great hall, Annette conducted her through some **private** passages to a back stair-case, which led directly to that of the servants “ (Ann Radcliffe “The Mysteries of Udolpho”) [9, 697]

власний — 19 (випадків вживання),

“At these words Jones started from his chair, and, bidding the boy follow him immediately, departed from the kitchen into a **private** apartment...” (Henry Fielding “Tom Jones”) [7, 46]

особистий — 17 (випадків вживання)

“Now the Big-Endian exiles have found so much credit in the Emperor of Blefuscu’s court, and so much **private** assistance and encouragement from their party here at home, that a bloody war has been carried on between the two empires for six and thirty moons with various success...” (Jonathan Swift “Gulliver’s Travels”) [11, 85]

без публічної уваги — 13 (випадків вживання)

“And this merit, I believe, it was, which principally recommended Mr. Fitzpatrick to her favour. In which he so well succeeded, that he was always one of her **private** parties.” (Henry Fielding “Tom Jones”) [7, 201]

наодинці — 11 (випадків вживання)

“Never did lover post down to a beloved mistress with more heat and expectation, than my uncle Toby did, to enjoy this self-same thing in **private**.” (Laurence Sterne “The Life and Opinion of Tristan Shandy”) [10, 213]

розрахований для обмеженого кола людей — 9 (випадків вживання)

“Montoni desired the Count would order his servants to row back to Venice, that he might have some **private** conversation with him...” (Ann Radcliffe “The Mysteries of Udolpho”) [9, 571]

прихований/віддалений — 4 (випадків вживання)

“Accordingly, I spent some time to find out the most retired parts of the island; and I pitched upon one, which was as **private**, indeed, as my heart could wish: it was a little damp piece of ground in the middle of the hollow and thick woods...” (Daniel Defoe “Robinson Crusoe”) [6, 154]

окремий — 3 (випадки вживання)

“We were ten weeks in our journey, and I was shown in eighteen large towns besides many villages and **private** families” (Jonathan Swift “Gulliver’s Travels”) [11, 68].

Лексема *solitude* розширює смислову структуру концепту PRIVACY п'ятьма образами: стан перебування усамітнено (30 текстових вживань); самотність як емоція (14); безлюдні місця (5); необхідність/спустошення (3); тюрма (1). Таку ж кількість образів демонструє вживання слів *retreat* та *separation*. Для *retreat* характерні: відступ/втеча (6 випадків використання); усамітнення (1); віддалене місце (4); схованка (1); прихисток / місце перебування (7); для *separation* специфічними у текстах є: розлука (3); розлучення (7); розставання (13); роз'єднання (3); смерть (1). Вживання лексеми *retirement* викликає наступні образи: усамітнене життя (4 репрезентації); усамітнене місце (4); усамітнення (4). Слова *seclusion*, *secrecy* і *concealment* характеризуються невеликою кількістю образних відтворень у проаналізованих текстах: *seclusion* — ізольованість (1 випадок вживання) й усамітнення (4); *secrecy* — таємність/скритність (10) і секретність (15); *concealment* — приховування (4) і місце переховування (6). Мовна одиниця *loneliness* використовувалася авторами як емоція самотність п'ять разів.

Проведений аналіз контекстної реалізації вербалізаторів концепту дозволив виокремити всі образи, що є вагомими у сприйнятті такого ментального утворення, як приватність. Серед найактуальніших образів фіксуємо: перебування усамітнено; самотність як емоція; таємність/скритність; секретність; розставання. Всі зазначені образи пов'язані з поняттєвими ознаками концепту, крім “розставання”, що не зафіксоване у словниках. Нами виявлена ще низка смислів, які постають лише у художніх текстах, а в словникових дефініціях відсутні: безлюдні місця; необхідність/спустошення; тюрма; смерть; розлука; приховування; окремість. Спільними для всіх авторів цього часового періоду є вираження приватності,

як усамітнення, таємничості, розставання та місця прихистку/переховування. Індивідуально-авторським є зв'язок самотності зі смертю у Олівера Голдсмита, і прикметник *private* у романі Даниеля Дефо вживався для опису окремого, віддаленого місця проживання головного героя.

Дослідження показало, що концепт PRIVACY володіє високим репрезентативним потенціалом на рівні мови і значною проникністю образної сфери. Цей висновок підтверджується фактами актуалізації концепту в текстах та широким спектром образів, смислове становлення яких відбувається в конкретних умовах контексту. Асоціативно-вербальна і образна ознаки концепту є багатограннішими, ніж його поняттєва ознака. Це пояснюється динамічністю даного лінгвокультурного концепту і специфікою авторської мовної свідомості, на яку впливають безліч чинників. З-поміж найголовніших зазначимо культуру, включення автора до соціальної спільноти, історичний фактор розвитку Англії XVIII століття.

Перспективним видається дослідження концепту PRIVACY у порівняльному зрізі британської та американської культур, для яких цей концепт є на вершині ієрархії культурних концептів.

Література

1. Антология концептов // Под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. — Том 1. — Волгоград : Парадигма, 2005. — 352 С.
2. Карасик В. И. Языковые ключи / Владимир Ильич Карасик. — М. : Гнозис, 2009. — 406 с.
3. Красавский Н. А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах : монография / Николай Алексеевич Красавский. — М. : Гнозис, 2008. — 374 с.
4. Прохвачева О. Г. Лингвокультурный концепт «приватность»: на материале американского варианта английского языка: дисс. ...кандидата филол. наук : 10.02.19 / Оксана Геннадьевна Прохвачева. — Волгоград, 2000. — 225 с.
5. Хусаенова А. З. Когнитивно-лингвистическое исследование кластерного концепта *privacy*: дисс. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Алсу Загировна Хусаенова. — Санкт-Петербург, 2009. — 199 с.
6. Ілюстративний матеріал
7. Defoe D. Robinson Crusoe / Daniel Defoe. — London : Penguin Books, 1994. — 298 p.
8. Fielding H. The History of Tom Jones, a Foundling / Henry Fielding. — London : Penguin Books, 1994. — 302 p.
9. Goldsmith O. The Vicar of Wakefield / Oliver Goldsmith. — New York : Oxford University Press, 2006. — 256 p.
10. Radcliffe A. The Mysteries of Udolpho / Ann Radcliffe. — Oxford : Oxford University Press, 1998. — 736 p.
11. Sterne L. The Life and Opinion of Tristram Shandy / Laurence Sterne. — Cambridge : Cambridge University Press, 1988. — 356 p.
12. Swift J. Gulliver's Travels / Jonathan Swift. — London : Penguin Books, 1994. — 217 p.

Есипенко Н. Г. Privacy как лингвокультурный концепт. — Статья.

Аннотация. Статья посвящена исследованию понятийных, образных и ассоциативно-вербальных признаков концепта PRIVACY, которые проявляются при анализе объективации культурного концепта в художественных текстах британской литературы XVIII столетия. Используется интегрированный подход к изучению концепта, что базируется на дефиниционном, семасиологическом, концептуальном и квантитативном анализах.

Ключевые слова: лингвокультурный концепт, содержание концепта, понятийный, образный, ассоциативно-вербальный признак.

Yesypenko N. Privacy as a Linguo-cultural Concept. — Article.

Summary. The article deals with the study of notional, image and associative verbal features of the concept PRIVACY, which are detected by analyzing the cultural concept lexicalization modes in the texts of British literature of the XVIIIth century. An integral approach to the concept study based on definitive, semasiological, conceptual and quantitative analyses has been applied.

Key words: linguo-cultural concept, concept content, notional, image, associative verbal feature.